

БІЙ ПІД ВИТИЧНО. МАЛОВІДОМА СТОРІНКА РЯДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ВІЙНИ 1939 РОКУ

Юрій КОВТУН,
професор, академік ІАУ, м. Харків

ДО РЕДАКЦІЇ

У часописі «Воєнна історія» № 5(47) за 2009 рік було опубліковано щоденник мого батька Івана Трифоновича Ковтуна, за що щира вдячність головному редактору С. Х. Литвину.

Мій батько, мобілізований із запасу в званні молодшого лейтенанта, був направлений як командир взводу на здійснення так

званого звільнення Західної України у вересні-жовтні 1939 року, а пізніше – на радянсько-фінську війну 1939–1940 років, де і поклав свою 30-літню голову, став однією з 131476 жертв цієї безглуздої війни заради задоволення проімперських амбіцій керівництва Радянського Союзу.

Готуючи до публікації щоденник, я не звернув увагу на короткий запис 1 жовтня

Іван Ковтун, молодший лейтенант,
командир взводу

1939 року про бій під Витично, вважаючи цю подію рядовим епізодом тієї війни. Крім того, я не надав значення тому, що у батьківському архіві ще й було оповідання про цей бій, написане олівцем на 6 лінованих аркушах учнівського зошита під назвою «Первое октября». Цей архів зберегла його дружина, моя мати Ольга Феодосіївна Помазан (тоді було модно залишати дівоче прізвище). У період війни 1941–1945 рр., перебуваючи на окупованій німцями території, такі папери приходилось ховати, навіть закопувати у землю.

Отримавши журнал з публікаціями, приуроченими до подій початку другої світової війни, серед багатьох цікавих і змістовних статей прочитав матеріал кандидата історичних наук Андрія Руккаса з Київського національного університету ім. Т. Шевченка під назвою «Бой між польськими та радянськими військами на Західноукраїнських землях у вересні-жовтні 1939 року».

У цій статті було проаналізовано п'ять найбільш напружених боїв «визвольного походу» Червоної Армії, які відзначилися довгою тривалістю та великими людськими й матеріальними втратами з обох боків. І серед цих бойових епізодів відмічено бій 1 жовтня 1939 року біля села Витично радянського війська з групою польських підрозділів Корпусу Охорони Прикордонних і залишків тактичних з'єднань, які прорвалися через німецьке оточення і відійшли у південно-східний район Польщі. Командував польським угрупованням генерал В. Орлик-Рюкеманн. Це був останній бій у тій радянсько-польській війні. Тоді було вбито 32 радянських вояків і 90 дістали поранення, підбито 3 танки.

Цей бій, за свідченням мого батька, автора оповідання, був на межі людських можливостей, як з однієї, так і з другої сторони: поляки були виснажені боями з німцями, проривом з оточення, а червоноармійці – 30-кілометровим нічним переходом.

З коротенького оповідання учасника того бою також очевидними були не завжди вмілі і правильні дії командування, бійців, більшість з яких були із недостатньо підготовлених резервістів. Привертає увагу різниця в оснащенні засобами зв'язку: в радянській армії – ракета, літак У-2; у поляків – телефон, радіостанція.

Як відмічає Аркадій Руккас, бої на території Польщі, у тому числі біля села Витично, були своєрідними першими симптомами майбутніх військових катастроф Червоної Армії у війні з Фінляндією та на початку радянсько-німецької. У своїх мемуарах фашистський функціонер Шпеер писав, що кровопролитна невдала війна Сталіна проти Фінляндії переконала Гітлера у можливості переможного походу на Радянський Союз.

Та звитяжні реляції осені 1939 року заглушили ті, поки що нібито незначні, сигнали про суттєві недоліки Червоної Армії.

Крім того, слід відзначити, що після бою біля села Витично ця територія, полита кров'ю червоноармійців, була віддана німцям (сьогодні це – Польща). Бо згідно карти,

підписаної у Москві 28.09.1939 року Сталінним і Ріббентропом як таємного додатку до договору між СРСР і Німеччиною про ненапад (накт Молотова-Ріббентропа від 23.08.1939 р.), Витично не ввійшло до території Радянського Союзу.

Тоді багато українських сімей зі сльозами покидали свої обійстя на польській території, тікаючи від німців, приєднуючись до Червоної Армії, яка відходила за ріку Буг.

Долучаючись до «радянського раю» звільненої Західної України, українці не знали, що за вересень-грудень 1939 року в результаті «радянзації» тисячі з них будуть заарештовані, вислані до Сибіру, розстріляні. Масові акції приведуть до того, що до січня 1940 року населення регіону Західної України зменшиться на 400 тисяч чоловік, а із 385 тисяч заарештованих у 1940-му році 3,5 тисячі будуть розстріляні.

До початку листопада 1939 року СРСР оголосив про захоплення у полон трьохсот тисяч польських солдатів і офіцерів. Рішенням політбюро ЦКВКП(б) від 5.03.1940 року було наказано розстріляти 14700 військово-полонених. Як виявилось, цей жахливий нелюдський план було перевиконано.

Та про це не буде відомо ні радянській громадськості, ні військовим, у тому числі командирі взводу І. Т. Ковтуну, який, будучи патріотом того часу і тієї країни, писав у своєму щоденнику, що абсолютно не має любові і бажання до військової професії, але служити в період війни необхідно і потрібно ставитись до служби добросовісно, бо «наказ наркома є наказ народу, і наш обов'язок його виконувати».

На останньому фото, яке він надіслав, – «Вічно любим і рідним – дружині Олесі і синочку Юрі. Івась-татусь» – було написано вірш:

Не забуду ніколи я осінь незвичну,
Квіт морозу і ягід рябини,
Не забуду ніколи я бій під Витично,
як звільняли сестру України.

Надсилаю редакції «Воєнної історії» оповідання очевидця тих подій, мого батька,

молодшого лейтенанта, командира взводу Івана Ковтуна мовою оригіналу.

P.S. У розшифрованні рукопису та в комп'ютерному наборі тексту приймала участь правнучка автора оповідання Марина Ковтун-Грабовська.

З повагою, Юрій Ковтун.

ПЕРВОЕ ОКТЯБРЯ

(С блокнота участника боев на Западной Украине, 1939 год)

30-го сентября наш полк после длительных и дальних переходов остановился на отдых в с. Завадовка (около Люблина).

День был тихий и солнечный. Пожелтевшие листья тихо опускались с деревьев на землю. В воздухе плавало «бабиное лето». Это паучки-кочевники меняли место жительства.

Бойцы все повыходили на солнце, мылись, брились и разучивали коллективно «Интернационал», походные боевые и народные песни. На политинформации политрук, подведя итог боевых подвигов нашей Красной армии, сообщил, что завтра полк пойдет в г. Люблин – город будет торжественно встречать нас. Настроение было бодрое. Неслись по селу громкие песни победы. Местное население радовалось, слушая веселых, жизнерадостных бойцов.

Вечернее солнце спряталось за горизонт, а белые тучевые барашки покрывались красным румянцем, последний солнечный луч целовал землю. Был тихий вечер. Закончились песни, танцы. Как вдруг все спешно начали готовиться на выход, так как полк получил боевой приказ – завтра, первого октября, в 5.00 занять с. Вытычно.

Это село находилось на северо-востоке, в 35 км от исходного пункта, у опушки большого леса. Слева села – большое озеро «Вытыцьке», а справа – болото с кочками и мелким кустарником. За селом хвойный

старый и молодой лес. Природное дефиле решили использовать остатки польских формирований. Сюда были стянуты офицерские кадры, полицейские, переодетые в солдатскую форму, завербованные помещиками беглые солдаты и местное кулачье. Всего было больше 2-х полков с многочисленным количеством полковых и противотанковых орудий.

Противник организовал оборону заблаговременно. Шоссе и другие подступы к Вытычно были пристреляны. Пушки были тщательно замаскированы, много станковых пулеметов установлено на чердаках кулацких домов, на деревьях и в озере...

В 22.00 наш полк вытянулся в походную колонну по шоссе. Движение было быстрое, но очень тихое. Впереди полка находился ОРБ [отдельный разведбатальон – Ю.К.], состоящий из всадников и танков Т-36. Ночь была тихая и лунная. Осенний мороз покрыл снежно-белым покровом песчаную землю и зеленую траву обочин шоссе.

После полуночи все были утомлены походом и бессонной ночью. На малых привалах бойцы буквально падали на землю обочин, используя каждую минуту отдыха. После 10-минутного привала – снова движение в колонне.

Когда были уже в 5 км. от с. Вытычно, вдаль показалась красная ракета: она поднялась высоко над деревьями, сигнализируя о встрече ОРБ с противником.

Движение колонны продолжалось: вот прошли мимо хуторка, у одной хаты стоит простоволосая женщина с ненормальным испуганным лицом, и как потом выяснили, это был вражеский сигнальный пост. С этой хаты женщина передала по телефону в штаб поляков сведения о нашей колонне.

В пять часов колонна остановилась. Командир полка получил донесение от ОРБ, который при входе в с. Вытычно был обстрелян – два танка подбиты.

Решено было разведать, где точно находится противник и его силы. Конники ОРБ пошли в разведку вдоль болота, второй разведвзвод – справа от шоссе, первый взвод – слева от шоссе, а часть конвзвода – по шоссе. Прошли хуторок. Впереди на горизонте в утреннем рассвете были едва заметны хаты села и отдельные высокие деревья.

Вдруг справа от шоссе, со стороны села, послышалась короткая пулеметная очередь, затем вторая, третья. Транссирующие пули падали возле разведчиков. Конники спешились и залегли, залегли и остальные разведчики, не имея возможности дальнейшего продвижения. Стрельба утихла.

Один из бойцов сказал: «От сукины польские сыны, успели пристрелять местность». «Ну, ничего, они местность, а мы их пристреляем», – ответил другой красноармеец.

Но только разведчики поднимались для продвижения вперед, как враг поливал их свинцовым дождем.

Три танка выдвинулись, чтобы рассмотреть, откуда ведется огонь. Поляки открыли огонь по танкам с пулемета и противотанковых пушек. Пули бессильно шлепались о броню, а снаряды с шипением падали вблизи танков. Только танки двинулись вперед, как вдруг один остановился и загорелся, два остальных повернули обратно.

Все же разведчики, хотя и медленно, но продвигались вперед под градом пуль, которые с шипением зарывались в землю.

Солнце утренними лучами гнало прочь предрассветную мглу и слабый туман. Впе-

Останнє сімейне фото перед відправленням на війну. Іван Ковтун, син Юрій, дружина Ольга Помазан. 1939 рік, м. Житомир

реди уже были ясно видна: окраина села, справа – болото, слева – большое озеро, обросшее у берегов густым и высоким камышом.

Наши батальоны начали разворачиваться и принимать боевой порядок. Пошли в наступление. Наша артиллерия была по огневым точкам противника в лесу, на дороге. Но противник продолжал вести шквальный огонь с большой меткостью по наступающим красноармейцам.

Первый батальон, действуя справа от шоссе, медленно продвигался вдоль болота, наступая на левый фланг противника. Второй батальон, наступая вдоль озера, был вынужден окопаться, так как противник вел сильный пулеметный огонь с озера, где в камышах было несколько плавающих польских огневых точек.

Наши стрелки, пулеметчики, гранатометчики, артиллеристы со всей силой били по огневым точкам противника, подавляя их. Вот уже затихли пулеметы на дереве, у скирды сена. Но один на озере, будучи тщательно замаскирован, продолжал вести огонь короткими очередями.

Воздух дрожал от выстрелов и разрывов снарядов, визжали пули и осколки. Провода телеграфа, листья и ветки деревьев падали на землю. В это время из села убежала корова и, жалобно мыча, побежала по шоссе. Поляки и по ней стреляли.

В тылу в господском дворе, где был наш обоз, красноармейцы заметили на доме наблюдателя, который был корректировщиком огня противника, передающим данные о целях по радио. Как оказалось, это был польский офицер, переодетый в штатское. Красноармейцы с гневом расстреляли его на месте, несмотря на просьбы о помиловании.

В это время на линии огня сел наш самолет У-2 и, получив необходимые сведения, улетел.

Первый батальон, обогнув село справа, зашел в лес в тыл противника и с боем заставил его сдать. Польские офицеры не могли понять, почему красные оказались у

них в тылу. Вся польская оборона дрогнула, и два полка в панике побежали в лес, бросая оружие и снаряжения.

В небе появилась пятерка красных соколов – они налетели на отступающих белополяков и пулеметами, бомбами заставили их разбежаться по всему лесу.

Так закончилось существование двух отборных польских полков.

В 18 часов 1-го октября наш полк построился в походную колонну и прошел юго-западнее с. Вытычно. По улицам, огородам – везде было множество трупов поляков, разбросаны оружие, снаряды, патроны, валялись убитые лошади, стояли разбитые автомашины.

Уже совсем стемнело, когда полк остановился на отдых. Лишь сейчас все почувствовали сильную усталость и голод. Ведь ровно сутки не отдыхали, не спали, не ели. Только три часа, как закончился 12-часовой непрерывный бой. Подъехали кухни. Борщ и каша были по-особенному вкусны.

Ночевали в лесу. Было уже за полночь, но бойцы, расположившись на отдых, несмотря на усталость, делились впечатлениями о боевых эпизодах, о наших потерях. Рассказывали, как погиб лейтенант Мележко: «За Родину, за Сталина! Целую жену и сына».

На второй день копали могилы для наших, закапывали убитых поляков. Вели много пленных солдат польской армии, очень утомленных. Стало известно о территории Германии (про лінію розмежування згідно договору між СРСР і Німеччиною – Ю.К.), поэтому нам пришлось оставлять часть освобожденной Западной Украины. На обратном пути следования узнали, что война закончена.

Иван Ковтун,
26 октября 1939 г.